

Az emlék ege alatt

Zelk Zoltán: Aki bejárta a világot című verséről

Egy városszéli ház hatodik emeletének betonfalai között születnek Zelk Zoltán új versei. Már azok, amelyek nem a kórházi ágy verejtékes vásznai között: a testi fájdalom feszültségében. Magányban és csendben, távol a világtól, külön planétán, amelyet „távcsövek se mérnek”. A szenvedés, a kényszerű mozdulatlanság, a lélek borongó melankóliája alakítja dallamukat. Elégikus ez a dallam: a szorongó szív kihagyó üteme szabja meg ritmusát. Mégis élettel teli, noha ez az élet többnyire múltidejű. Az idő rétegei alól feltörve tölti meg a versek zárt terét. A beteg költő emlékeit idézi és lajstromozza, velük bútorozza be a kényszerű magányt. Általuk szerez percnyi enyhülést a testi gyötrellem sodró hullámaiban.

Telt őszi fény veszi körül az emlékeket. Pedig, ha a biográfiát tekintjük, jóval több közöttük a szomorú, mint a derűs. A költő az Érmelléken született falusi kántor fiaként. Inasnak állt, többnyire alkalmi munkából élt nyomorúságos viszonyok között. Korán utat talált a munkás-mozgalomhoz, először az erdélyi ifjú munkások szervezetében, majd a budapesti mozgalomban dolgozott. 1926-ban letartóztatták s „örökre” kitiltották az ország területéről. Romániába toloncolták, ahonnan két év múltán visszazökött. Költőként Kassák Lajos körében lépett fel. Ifjúságát sötét egek alatt töltötte, több alkalommal börtönbe került. A második világháború idején munkaszolgálatba hurcolták, végül sikerült megszöknie. A felszabadulás után a legnépszerűbb költők közé került: megbízatásokat és kitüntetések kapott. Aztán ismét meghasonlások következtek, néma évek, gyász és betegség. Erre a személyes múltra tekinthet vissza Zelk Zoltán a kelenvölgyi lakás vagy a kórházi szoba „meszelt égboltja” alatt.

Ez a múlt öltözik tiszta fénybe az emlékezet munkája nyomán. Az emlék valóságosabb lesz, mint a friss tapasztalat. A múlt előbb, mint a jelen. Az emlékezet egy másik és igazabb valót sző a felidézett érzésekből s hangulatokból. Ennek az életnek nem szab határt a tér és az idő. A személyiség a múltban találja meg igazabb önmagát. A múlt életre keltésében küzdi le a súlyos betegség szigorú kényszerét. Zelk Zoltán költői **személyisége**: emlékező személyiség. A múlt eseményeiből, léleklezédüléseiből és színeiből öntörvényű költői birodalmat teremt. Ennek a birodalomnak megvan a maga társadalma és története. Emberi arcok kelnek életre, arcok, amelyeket régen betemetett a feledés. Elpusztult erdők öltik fel ünnepi tavaszi ruhájukat. Elsodort életformák jelennek meg újra: régi szatmári falvak, pesti irodalmi kávéházak, zuglói reggelek. Régi párbeszédék folytatódnak: Móriczsal, Babitscsal. Nagy Lajossal, Tersánszkyval. Elporladt lovak támadnak fel s lendülnek vágtaiba egy seholsincs ügőtn.

Az emlékek nyomán születő versek mindennek tiszta rajzot és telt színeket adnak. Költői erejük a képben, a látványban rejlik, nem a zenében. Holott a zene is Zelk Zoltán költői birodalmához tartozik. Ezek a képek természetesen magukon viselik az emlékezés bélyegét. Mintha hálót merítené ki a múlt vizéből mindazt, amelyet egy hajszolt élet hátrahagyott. A képeket nem a logika hitelesíti, csakis a személyiség belső rendje és igénye. Részletek emelkednek ki, a háttér gyakran elmosódik, a színek megváltoznak, a vonalak átrajzolódnak. A kompozíció a modern festészet mesélő kedvű költői irányzatával, nem egyszer a szürrealisták álomfestészetével rokon. A metaforákat különös belső feszültség hatja át, a jelzős szerkezetekben paradoxonok öltönek alakot: „előbbant záporok”, „köddel fűtött vaskályha”, „az ablakon kihajol a bábász alkonyat”. A szabadon alakító modern képteknika mellett ott rejlik bennük a szimbolisták színesztéziájának emléke is.

Az emlékek sora a gyermekkori kisvilág életre keltésével indul, majd sorra következnek a személyes megpróbáltatások. A nélkülözések, a toloncház, a háború, a munkaszolgálat, a

börtön, a gyász emlékei. És mellettük egy derűsebb múltbeli világ: a barátság, a szerelem, a természet, a tavasz. Mindaz, ami Zelt Zoltán hét évtizedét betöltötte. Az emlékezés lírája hatja át az *Aki bejárta a világot* című verset is, amely 1975-ben az *Ahogy a kötéláncosok* című kötetben jelent meg. Az elveszítettnek hitt múlt támad fel ennek a könyvnek a verseiben, akár egy önéletrajzi regényben. Az egymást követő költeményekből Zelt Zoltán lírai életregénye bontakozik ki. A kötetet, mint magasabb művészi kompozíciót, az önéletrész elve szervezi. Ebben a tekintetben korunk magyar irodalmának önéletrajzi regényeivel: Déry Tibor *Ítélet nincs* és Vas István *Nehéz szerelem* című műveivel rokon. A költői vállalkozást Zelt Zoltánnál is a visszatekintés: az önvizsgálat igénye vezérli. Igény, amelynek jegyében az átélt évtizedekről, a választott sorsról készít végső mérleget.

Az önéletrajz műfaja, mint ezt Déry és Vas példája is igazolja, áthangolódott az idők során. A klasszikus önéletrajzi regény, amely valamikor széles kitekintést és bensőséges lélekrajzot adott, intellektuális jellegűvé vált. Az „esszéregényhez” közeledett. A verses önéletrajzi regény, amely korábban az egész európai irodalom kedvelt műfaja volt, méginkább elvesztette szerepét. Byron, Puskin, Arany János, Arany László és Vajda János verses regényeit ma már senki sem követi. A műfaj irodalomtörténeti emlékké vált, szerkesztő módszer legfeljebb az önéletrajzi és visszatekintő költői ciklusokban él. A ciklus vagy a kötet belső rendjében, költői komponálásában érvényesül. Ebben az értelemben tekinthető „verses önéletrajzi regénynek” az *Ahogy a kötéláncosok* is.

Az *Aki bejárta a világot* ennek a rejtett „verses önéletrajznak” a „geográfiai” háttérét világítja meg. A tapasztalatszerzés és kalandozás színtereit. Egyes szám harmadik személyt használ, sőt egy ismerős öregúrról beszél, mintha el akarná rejteni valódi hőst: a költőt magát. Pedig egyáltalában nem személytelen tárgyiassággal szól, inkább önironikus személyességgel. Ironikusan indul, mintha a költő megmosolyogna magát, idézőjelek közé helyezné világljáró kalandjait. Az ismerős öregúr „bejárta szinte az egész világot, / látta, mit a földön ember csak láthat”. A mesék hangulatát idéző kezdés után nyomban kiderül, hogy mi volt ez a világ és hol voltak a nevezetes látnivalók. A Rákospatak mellett, Angyalföldön, a Józsefvárosban, a Bosnyák téri piacon. Budapesten, ott sem a Belváros vagy a Rózsadomb nagyvilági utcáiban, hanem a külvárosok háztengerében, szűk udvarok mélyén, kopottas köztéren.

A világljárásnak legendás hangulata van. A messzi városokat, távoli tengereket és egzotikus kontinenseket opális mitológia veszi körül. A modern költészet is táplálja ezt a mitológiát, Blaise Cendrars, Valéry Larbaud, Saint-John Perse lírája az expresszvonatok, óceánjárók és messzi földrészek titokzatos varázsát érzékeltette. Ezt a mitológiát és varázslatot Zelt Zoltán a budapesti utcák és terek szürke világának ajándékozza. A „világutazás”, mint fogalom, ironikus idézőjelek közé kerül. A város, ahol a költő él, viszont költői magaslatra emelkedik. Budapesten, kivált a Ferencvárosnak és a Klauzál térnek nincsenek egzotikus hangulatai. Hogyan kap mégis mitológiát? Nem titokzatos kalandok, hanem emlékek révén, amelyek személyes szerepet adnak egy odvas kapubejáratnak, az egyetlen budai tulipánfának, a Bosnyák téri piac sikátorainak. Ez lesz az igazi rejtelem és az igazi kaland. A város és a költő személyes viszonya következtében öltözik opális mitológiai fénybe a szűk utcák és a kopottas köztérek.

A költemény mind részletesebben teremti meg ezt a személyes mitológiát: „látta, mit a földön ember csak láthat, / pontosabban, mit látni érdemes – / a Rákospatak medrében a hajnal / kormos lábnyomát, s a tűzfalakon / a táradtság végtelen vonulását, / a szerszámládás, szatyros árnyakat – / de nem csupán Angyalföldet, dehogy, / ismerte Józsefváros valamennyi / odvas kapuját, s a gyulladt szemű / házmeztérek, kik a föld alól / hosszú alsónadrágban és papucsban / buktak föl, bérkaszánya szellemek”. A kép, amelyet Zelt Zoltán a városról fest, meglehetősen titokzatos. Homályban maradnak a részletek, kora reggeli árnyak lakják a tájat: a megsemmisített hajnal, a munkába siető emberek árnyai, a kísértetszerűen felbukkanó házmeztérek. Még alig van élet: most ébred álmából a külvárosok népe, a nehéz sorsú vidék.

A homályos képből lassanként kezdenek kibontakozni a házak és udvarok. Formát öltenek a tárgyak, személyes közelbe kerülnek, nemcsak határozott körvonalakat kapnak, hanem arcot is. „... ismerte, néha már arra gondolt, / kezét kellene nyújtani neki, / az egyetlen budai tulipánfát, / s azt a kéményekkel békét kötő / ecetfát a ferencvárosi bérház / asszonysikolytól lucskos udvarán – / s még mennyi táj! mennyi feledhetetlen / világrész! a Bosnyák téri piac / sikátorai, a lóhús-mészárszék, / és a káposztáshordók sora / az Ősz csöpögő eresze alatt”. A város természetrajza ez, az utcák és sikátorok eleven geometriája: egy titokzatos és elbűvölő külvárosi Budapest. A múlt században igen népszerű volt Eugène Sue romantikus regénye: a *Párizs rejtelmei*. Többen is követték sikeres íróink közül. Jókai Mór, Jósika Miklós, Kuthy Lajos és

Nagy Ignác egymással versengve fedezte fel a romantikus Pest-Buda „rejtelmét”. Zelk Zoltán is „rejtelmek” nyomában kutat, persze egészen más „rejtelmek” nyomában, mint a múlt századi romantikusok. Egy tulipánfát, egy ecetfát, egy eldugott mészárszéket, a káposztáshordók sorfalát fedezi fel. A szegények Budapestjének rejtelmét.

A rejtelmes táj vidám emberi élettel telik meg ezután: munkába hajló és vidáman szórakozó emberekkel. A Klauzál tér alkalmi munkásaival, akik hatalmas ládákat emelgetnek, aztán izgalmas kártyacsatákban mérik össze szerencséjüket. A városban bolyongó költő velük találkozik: „a délutáni utcák áradása, / s a hullámok közt imbolygó sziget, / a Klauzál tér, ahol ha föltűnt, Jön már / a mi gibicünk! kiáltottak a / snapszliöz csarnoki ládabóliók, / s a világiárni fáradt öregek, / kiknek szemében hatvannégy sakk-kocka, / kitelt az élet, annyi a világ”.

A Klauzál térről tovább vándorol a „világutazó”: ócska kávémerésekre, a Teleki tér ószeres bódéihoz, majd a Margitsziget platánjai alá. Itt találja Krúdy Gyulát, aki éppolyan szerelmese volt a pesti és budai utcáknak, udvaroknak és kisvendéglőknek, mint ő maga: „Margitsziget! ott látta Krúdyt egyszer, / mint fenséges lassú mondatai, / sétált olyan fenséges lassúan” – jelenik meg a csodált író alakja a szigeti platánok alatt. Ahol valaha egy másik kedves írója: Arany János üldögett. A Margitsziget érve és Krúdy Gyulával találkozáskor a vándorlás véget ért. A Rákospatak mellől indult világutazó, miután bejárta városa rejtelmes tájait és látta, „mit látni érdemes”, itt a szigeten fejezi be felfedező útját. A beszámoló zárómondata nosztalgiaiárral árukkodik: „a többi már satöbbi meg satöbbi / meg satöbbi meg satöbbi csupán”. A nap véget ért: a „világot járó” költő mindazt látta, amit látni érdemes. Ami egy emberi sorsnak jelképes módon igazán gazdag tartalmat ad.

A költemény mind teljesebben bontja ki ezt a tartalmas életet. A fokozatosság, a gazdagodás szervező elve több síkon érvényesül. Először az idő síkján: Zelk Zoltán budapesti vándorlása egy napot vesz igénybe. Hajnalban indul el Zuglóból, a Rákospatak mellől. Látja, amint a munkába igyekvők árnyéka megjelenik a tűzfalakon, szemügyre veszi a hajnali kapukban felbukkanó álmos ház mestereket. Aztán kivilágosodik a színtér, a Klauzál tér „ládabólió” közé már délután érkezik. A Margitsziget platánjai alá pedig még később: midőn késő-délutáni sétáját rója a szigeten lakó Krúdy Gyula. A képzeletbeli utazás egy teljes nap történetét öleli fel: kora hajnaltól késő délutánig, napkelte és napnyugta között.

A nap múlása egyúttal kompozíciós elvet jelent. A táj lassan kivilágosodik, aztán ismét elsötétül. A környezet megváltozása a költemény belső ívét: hangulatát is megszabja. A kép életségében, a látvány mozgalmasságában és az előadás személyességében egyaránt. Szóltunk már arról, hogy azon a tájon, amelyet a költő emlékezete bejár, milyen lassan ömlik el a nappali fény a hajnali homály után. Az árnyékosabb képeket tisztán metszett képek váltják fel: a Bosnyák téri piac vagy a Klauzál téri élet képei. A látvány ezt követően leginkább elhomályosul: a szigeti platánok között lépdél Krúdy Gyula sétáját mintha nemcsak a lassú léptek tennék ünnepélyessé, hanem a késődélutáni árnyak is.

A kép élesebb lesz, ahogy a kalandos pesti séta előre halad, egyszersmind mozgalmassabb. A hajnali Zugló, Angyalpöld és Józsefváros lassabban mozduló világa után a mozgalmasság Klauzál téri jelenetét következik. Életképet az állóképek és tájrajzok után. Látjuk a csarnok jellegzetes munkásfiguráit, amint nehéz ládákat dobálnak, csapkodják a kopott kártyalapokat. Látjuk a fáradt öregeket a sakktábla fölött. És látjuk az érkező költőt, akit vidám kiáltások fogadnak, s aki maga is kedvtelve merül el a szegények egyszerű örömeiben. Ebben a mozgalmasság életképben éri el tetőpontját a pesti vándorlás, egyúttal a költemény. Innen kezdve újból csökken az iram. A „macskaszagú kávémerésben” és a „Teleki tér rozsdát okádó ószeres bódéiban” már ismét nagyobb a csönd. S végül minden elcsendesedik a Margitsziget platánfái alatt.

A fokozódó, majd lanyhuló mozgalmasság, mint versszervező elv, mutatkozik meg a költemény kifejezésanyagában is. Kezdetben lassú mozgásra és határozatlan alakzatokra figyelünk: „a fáradtság végtelen vonulása”, „szerszámládás, szatyor árnyak”, „bérkaszánya-szelleme”, „kéményekkel békét kötő ecetfa”. Majd gyorsul a ritmus, hangokkal és mozgással telik meg a vers: „asszonysikolytól lucskos udvar”, „a délutáni utcák áradása”, „a hullámok közt imbolygó sziget, a Klauzál-tér”, „kiáltottak a snapszliöz csarnoki ládabóliók”. A késő délután azután megfegyverezi a mozdulatokat. A kifejezések ismét lassabb tempóra vállanak: „fenséges lassú mondatai”, „sétált olyan fenséges lassúan”. A négyszer ismétlődő „satöbbi” végül teljes mértékben lelassítja a szöveg mozgalmasságát és érzelmi ritmusát.

A kép mozgalmassága a költő helyzetére: környezetével való kapcsolatára is kihat. A vers „világutazó” hőse kezdetben a szemlélő helyzetét választja, csupán végignézi a város hajnali ébredését: a tűzfalakra vetülő árnyakat, az odvas kapukban felbukkanó ház mestereket.

A szemlélődés után viszont kapcsolatokat keres. Egy tulipánfával, egy ecetfával: tárgyakkal kerül szinte személyes viszonyba. A kapcsolatteremtést a részvételi követi: barátkozás a Klauzál tér ládabóllóival és sakkozó öregeivel. A téren kialakult életképben a költőnek magának is szerepe van. Saját alakját is odafesti a mozgalmas jelenetre. Végül a választott helyzet ismét tartózkodásra utal. A Margitszigeten sétáló Krúdy Gyulát már csak távolról nézegeti a fővárosi tájak vándora. A részvételt újból a szemlélődés váltotta fel.

A vers hőse, ahogy a költő mondja, bejárta az egész világot, holott csak Budapest utcáin és terein vándorolt. Ebben a szembeállításban vallomás rejlik: vallomás a város iránt érzett szeretetről. Arról a természetes érzésről, amely otthonához és hazájához fűzi a vers hőst: a költőt magát. Zelk Zoltán az érmelléki és szatmári falvak után a fővárosban, pontosabban: Zuglóban, a Józsefvárosban és az Angyalföldön találta meg otthonát. Ahol illetékesnek érzi magát, ahol el tud merülni az élet apró örömeiben. Szerény örömek ezek: a városi hajnal látványa, egy csenevész fával való találkozás, kószálás a Bosnyák téri piacon, gibicelés a Klauzál tér alkalmi munkásainak, séta a Margitsziget platánsorán. Szerény örömek, érzelmi értékük és természetes költészetük mégsem kevés.

Szép hagyománya van irodalmunkban és költészetünkben ezeknek az örömeknek. Az otthonosságnak, amellyel a szegények Budapestje ajándékozza meg mindazokat, akik ócska bérházaiban és szegényes közterein keresik a nyugalmat és a derűt. Mindenekelőtt Krúdy Gyula műveiben: az *Asszonyosságok dja*, a *Hét bagoly*, a *Boldogult úrfikoromban*, az *Aranykéz utcai szép napok* és *Az élet álom* kötetekben. Ezek a regények és elbeszéléskötetek valóságos mitológiát rajzoltak a józsefvárosi hónapos szobák és a terézvárosi kisvendéglők köré. Nem véletlen, hogy Zelk Zoltán emlékezete végül az ő alakját idézi fel. Az *Aki bejárta a világot* rejtelmes szálakkal kötődik ahhoz az aranyfűstös nagyvárosi mitológiához, amelyet a Margitsziget magányos sétálója alkotott. De nemcsak Krúdy: a utal a fővárosban megtalált otthonosságra, a modern magyar költészet nagy egyéniségeire is. Arra a Budapest-élményre, amely általános volt a Nyugat költőinél, s amely gyakran éppen a szegények Budapestjének rejtett költőiségéből származott. Kosztolányi Dezső *Üllői úti fák* és *Ő én szeretem a bús pesti népet*, Tóth Árpád *Körüti hajnal* és *Bús bérház-udvar ez*, Juhász Gyula *Budapesti ősz*, Kassák Lajos *Egyedül az éjszakában* című versei adnak baráti visszhangot a múltból Zelk Zoltán emlékeire. Ilyen visszhang érkezik azoktól: Szabó Lőrincről, Vas Istvántól, Radnóti Miklósról, Fenyő Lászlótól és Berda Józseftől is, akik a fiatal Zelkkel egyidőben fedezték fel a szegények Budapestjének rejtett poézisét.

Visszhangzik a múltból József Attila költészete is. Azok a versek, amelyek nemcsak a szürke látványon átűtő titkos szépséget fedezték fel, hanem a külvárosok népének nehéz sorsát is: *A város peremén* és *A külvárosi éj*. Az *Aki bejárta a világot* emlékező költője ugyancsak a „város peremén”: Zuglóban, Angyalföldön és az „anyag gyermekei” között: a Bosnyák téren, a Klauzál téren bolyong. Ő is látja „a tűzfalakon a fáradtság végtelen vonulását, a szerszámolás, szatyros árnyakat”. Emlékezve a régi Budapestre s ifjúságának felfedező vándorlásaira nemcsak egykori önmagát keresi, hanem ifjúságának külvárosi környezetét is. A József Attilát idéző mozzanatok azonban beépülnek a költemény általános emlékező és nosztalgikus hangnemébe.

Mindig úgy énekelt Zelk Zoltán a szegények Budapestjéről, mint az álmok tündéri városáról. Verseik (*Villamoson*, *Zugló kutyák*, *Szilveszter a Főti úton*, *Józsefvárosi hajnal*, *Zugló reggel*) sorában tett vallomást ragaszkodó szeretetéről a város iránt. Ő is Budapest mitológiáját alkotta meg, s a mítosz mindig átrendezi a valóságot, átalakítja a tárgyakat. Sugárzásában más értelmet kapnak a dolgok: kiderül róluk, hogy titkos igazságokat rejtene. Ez történik Zelk Zoltán budapesti mitológiájában is. Az egyszerű élet dolgai, színterei és képei különleges színeket, különleges intenzitást kapnak általa. Ez az intenzitás érződik a vers szóképeiben. Az *Aki bejárta a világot* képeit és hasonlatait valami különös elevenség és titokzatosság hatja át. Zelk Zoltán néhány találó szóval személyesíti meg a dolgokat: „a Rákospatak medrében a hajnal kormos lábnyomát”, a ferencvárosi bérházban „a kéményekkel békét kötő ecetfát” látja. Széles összefüggésekre világító színesztéziát alkot: „asszonyiskolytól lucskos udvaron”. Így teremti meg a nyomorúságos ferencvárosi bérház hangulatát.

A mitologikus képalakítás, a költemény egész hangneme a mesére utal. Már az első hangütés: „Ismerem egy öregurat, aki / bejárja szinte az egész világot” ősi alkonyok bőven patakozó mesélő kedvét idézi. Azt a mesélő kedvet, amellyel Zelk Zoltán ifjúságában az apró szatmári falvak magyar-zsidó-román folklórjában találkozhatott. A mesék tónusa az egész szöveget: a budapesti kóborlás költői történetét átszövi. De a mesélő hang szabja meg a szöveg formai tulajdonságait is. Zelk Zoltán rimtelen tíz és tizenegy szótagú sorokban, laza jambusokban

mondja el emlékeit. A jambusok meglehetősen kötetlenek, a tiszta jambust gyakran pyrrichius vagy spondeus, esetleg trocheus váltja fel. A vers időmértékes ritmusa egészében mégis emelkedő jellegű.

Vannak sorai, amelyeknek ritmusa különösen híven fejezi ki a mondanivaló hangulatát. A Klauzál téri csarnok izmos és fiatal alkalmi munkásairól például a hősi eposzok klasszikus versmértékében: hexameterben beszél: „kiáltottak a / snapszízó csarnoki ládabálók”. A hatlábú sor szinte a hagyományos ritmikát követi: U — / — U U / — U U / — U U / — U U / — — / . De maga a jelzős kifejezés is a homeroszi állandó jelzők hangulatára utal, egyszerűsége mind ironizálja a „hősi” hangulatot. A Krúdy sétáját leíró két sor ugyancsak kivételes érzékenységgel közvetíti a látvány ünnepélyességét: „mint fenséges lassú mondatai, / sétált oly fenséges lassúan — — —”. A lassú spondeuszok a séta ünnepélyes ritmusához igazodnak: „— — / — — / — — / — U / U U // — — / — — / — — / — — / U / . A ritmus és a mondanivaló tökéletesen megfelel egymásnak, a versformának így lesz jelentésközlő szerepe.

A mesélő hangnem bizonyos folyamatosságot követel. Ezt a folyamatosságot a vers szerkezete is lehetővé teszi. A hajnaltól késő délutánig tartó bolyongás története: a fokozódó, majd lanyhuló mozgalmasság és személyes aktivitás biztosan haladó ívet rajzol, s ez az ív a történet folyamatosságának is biztosítéka lesz. De a vers grammatikája is belső folyamatosságra utal. Az *Aki bejárta a világot* egyetlen terjedelmes mondat, amelyet seholsem szakít meg pont, legfeljebb gondolatjel, mutatván a nagyjából töretlen gondolatmenetet. A történet folyamatosságát emeli ki az enjambementek gyakorisága is. Ennek révén a versmondat szerkezeti egységei már nem esnek egybe a verssorokkal. A jelzett szó elválik a jelzőtől, a névtől a főnévtől, a határozószó az állítmánytól. Az enjambement megbontja azt az egységet, amely a logikai és a ritmikai tagolás között állott fenn. Ezáltal a gondolatmenet: az elbeszélés folyamatosságának képzetét kelti fel. Zelk Zoltán versében enjambement-ok igen sűrűn fordulnak elő: „aki / bejárta”, „a hajnal / kormos lábnyomát”, „a tűzfalakon / a fáradtság végtelen vonulását”. Folytathatnók a példákat tovább. Az enjambement-ok következtében a versszöveget úgy olvashatjuk, mint egyetlen kerek történetet.

Holott a történet korántsem lekerekített. A határozott verskompozíció szerves folyamatosságot ígér: mintha valóban egyetlen nap városi bolyongását beszélné el a zuglói hajnal és a margitszigeti alkonyat között. Az időtartam és az útvonal mégsem reális, nem a valóság adja meg hitelét, hanem az emlékezés, amely felbontja és új rendbe rakja az eseményeket, a teret és az időt. A világjáró városi kalandozás útvonala meglehetősen szeszélyes: egyáltalában nem hitelesíti a közismert városi topográfia. Zugló, Angyalföld, Józsefváros, Buda, Ferencváros, Bosnyák tér, Klauzál tér, Teleki tér, Margitsziget: ezek a képzeletbeli utazás állomásai. Nem a város valóságos szerkezete teremt közöttük kapcsolatot, hanem az emlékezés érzelmi „logikája”. Az emlékezés, amely egymás mellett látja a budai tulipánfát és a ferencvárosi ecetfát, a Bosnyák téri piacot és a Klauzál téri csarnokot, a Teleki tér ószeres bódéit és a Margitsziget plátánjait. Zelk Zoltán versének a múltat idéző éber emlékezet ad belső szerkezetet és lírai hitelt.

Maga a költői személyiség is ezekben az emlékekben találja meg magát. Múltjával és emlékeivel azonosul. Ezért idegeníti el magától már első soraiiban a vers hőse: az enyhe ironiával bemutatott világjáró öregurat. Zelk Zoltán nem mai énjével vállal lírai azonosságot, nem mai önmagát vetíti a versbe, hanem azt a nyitott szemű és nyitott szívé egykori ifjút, aki a szegények Budapestjével ismerkedett. Az *Aki bejárta a világot* a nosztalgia verse: nosztalgia az elveszett ifjúság kalandos világa után. Ebben a világban mindennek ragyogó poézise, tündéri fénye van: a szegénységnek is. A „meszelt égboltra” ennek az egykori tündérvilágnak a tarka ábráit festi oda az emlékezet. Hogy feledést keressen, menedéket találjon az öregség és betegség fájdalmaiban.